

merkt door diverse problematieken op het vlak van samenwerking. Meer bepaald werd in een aantal gevallen geconstateerd dat de exploitatie beperkt bleef tot het lezen van de door de Algemene Politieundiensdienst ter beschikking gestelde tabellenrapportage en dit omdat men niet over lokaal gespecialiseerd personeel beschikt, en men niet op de hoogte is (of wil zijn) van de mogelijkheid zich te wenden tot de strategisch analisten van de Rijkswacht op districtsniveau. In andere gemeenten en Interpolitiezones werden daarentegen twee analyses opgesteld (een eerste door een lokaal analist en een tweede door een strategisch analist van de Rijkswacht op districtsniveau) die naderhand niet steeds naast elkaar werden gelegd. Bovendien werd met betrekking tot de contextualisering een gebrek aan samenwerking vastgesteld in gemeenten en Interpolitiezones waar de analyse op districtsniveau opgesteld werd. Het problematisch karakter blijkt hier uit het feit dat de analisten over de hiertoe noodzakelijke methodologische kennis beschikken terwijl de lokale actoren de noodzakelijke kennis aangaande de lokale context bezitten, maar beide partijen deze complementaire kennis niet integreren. Wat betreft de relatie tussen het analyse-niveau en het beleidsniveau is het voornaamste knelpunt terug te brengen tot een gebrek aan initiatief tot contactname vanwege beide niveaus. Tenslotte werd op beleidsniveau in diverse opzichten een gebrek aan samenwerking tussen de beleidsactoren waargenomen; meer bepaald bleek de positie van de bestuurlijke overheid doorgaans zwaar door te wegen op de besluitvorming. Een laatste cluster, met name (4) de structurele knelpunten, behelst in eerste instantie een groot personeelsverloop, hetgeen problematisch is in die zin dat accumulatie van kennis en informatiedoorstroming hierdoor belemmerd wordt. Hiernaast werd de positie van de Gemeentepolitie ten opzichte van de burgemeester geproblematiseerd in de zin van een 'afhankelijkheidspositie', hetgeen implicaties kan hebben op de besluitvorming.

3. Besluit

De lokale actoren ervaren vooreerst een aantal methodologische problemen die inherent zijn aan het instrument en de organisatie van de Veiligheidsmonitor. Deze problematiek kan enerzijds worden teruggebracht tot een onvoldoende inzicht in de mogelijkheden en beperkingen van de Veiligheidsmonitor, die in eerste instantie een 'barometer' vormt waarmee een evolutie over de jaren heen en hierin aanwezige tendensen kunnen worden gemeten. Anderzijds zijn een aantal

van deze methodologische kritieken terecht, maar dient deze 'oneindige' discussie te worden gesloten gezien bepaalde nadelen nu eenmaal inherent zijn aan elke optie aangaande de wijze van afname van enquêtes. In die optiek lijkt het eerder aangewezen te investeren in de remediëring van essentieel niet-methodologische maar tevens prangende knelpunten bij de exploitatie van de Veiligheidsmonitor. Deze laatste knelpunten betreffen meer bepaald het gebrek aan standaardisatie en coördinatie doorheen de diverse stappen van de lokale exploitatieprocedure in het algemeen en tussen de het analyse-niveau en het beleidsniveau in het bijzonder. In die zin kan er eerder gesproken worden van een meer structurele problematiek die verholpen kan worden middels de implementatie van een exploitatieconcept dat gekenmerkt wordt door een gestandaardiseerde analyseprocedure en door een schakelfunctie in hoofde van een lokale regisseur die instaat voor het coördineren, begeleiden en opvolgen van de exploitatieprocedure in haar geheel.

Bibliografie

SCHARFF, P., 'De bevolking systematisch bevraagd over criminaliteit en onveiligheid', *Pretekst*, 14, 3-7.

VANDERHALLEN, M., VANDEVOORDE, N., PLEYSIER, S., STOOP, R., VERVAEKE, G., GOETHALS, J. en PONSAAERS, P., *Actieonderzoek Veiligheidsmonitor: Startrapport*, K.U. Leuven en U. Gent, 1999.

VANDEVOORDE, N., VANDERHALLEN, M., STOOP, R., PLEYSIER, S., PONSAAERS, P., VERVAEKE, G. en GOETHALS, J., *Actieonderzoek Veiligheidsmonitor: Tussentijds rapport*, U. Gent en K.U. Leuven, 2000.

N. VANDEVOORDE,***** M. VANDERHALLEN,**
R. STOOP,*,* S. PLEYSIER,** P. PONSAAERS,*
G. VERVAEKE,** J. GOETHALS**

Context voor Criminaliteit

In *The exclusive society* stelt JOCK YOUNG dat er vanuit de materiële basis van de samenleving, die hij ziet evolueren van inclusief naar exclusief, een voortdurende (wederzijdse) invloed is op het criminaliteitspeil, de sociale controle en de criminologie. Enerzijds wordt een niet onbe-

langrijk aandeel van de bevolking uitgesloten van de primaire arbeidsmarkt, terwijl anderzijds de waarden van de markt ('de meritocratie') een klimaat van individualisme genereert. Deze context heeft volgens YOUNG een effect op zowel oorzaken van criminaliteit als de reactie er op. Een gradiënt van inclusie naar exclusie genereert zowel een chronische relatieve deprivatie bij de minder fortuinlijken ('de context voor bepaalde vormen van deviant gedrag') als een voortduurende angst bij de maatschappelijk beter gesitueerden ('de context voor intolerantie en de wens tot straffen'). Zonder dat het verband mechanisch is, loopt de relatie tussen de materiële basis van de samenleving (en haar veranderingen) en criminaliteit over relatieve deprivatie en de ermee samenhangende economische achterstelling. Of anders gesteld: het risico op criminaliteit en de toenemende angst voor criminaliteit vloeien voort uit ongelijkheid (zoals gesteld, zonder dat de relatie mechanisch is).

Het is de bedoeling om in deze rubriek op regelmatige tijdstippen buiten het klassieke circuit van criminologische informatie te stappen en te informeren over studies, rapporten, beleidsmaatregelen over de context van ongelijkheid. Zonder daarbij de aspiratie te hebben exhaustief te zijn, zullen documenten worden belicht die in de regel moeilijk doorstromen, wat o.a. volgt de interprofessionele arbeidsverdeling (op academisch niveaus) en de veelheid van beschikbare informatie. Grosso modo zien we naast een deelrubriek varia drie pistes:

(1) het signaleren van (de verwerking van) statistische informatie over armoede c.q. '*relatieve deprivatie*';

(2) het signaleren van studies die sociale ongelijkheden verklaren en verfijnen;

(3) informeren over andere beleidsdomeinen dan de klassieke (justitie, binnenlandse zaken, ...), die met criminaliteit en/of discoursen van onveiligheid geconfronteerd worden.

In deze aflevering staan vooral studies en rapporten centraal, die in opdracht van de vorige Vlaamse regering en meer bepaald haar bevoegdheden stedelijk beleid, huisvesting en armoede zijn opgemaakt.

MAATSCHAPPELIJKE ACHTERSTELLING OP KAART

Bij zijn aantreden werd de eerste Vlaamse minister voor het stedelijk beleid, geconfronteerd met niet alleen de vraag naar de oorzaken van de stedelijke problematiek – waarop hij een antwoord probeerde te geven in zijn beleidsnota *Voor steden en mensen* (PEETERS, 1995) – maar

ook met de vraag waar en waarom hij de middelen die vrijgemaakt zouden worden, zou besteden. Enerzijds was er een duidelijk stedelijke dimensie bij de opkomst van het Vlaams Blok, terwijl anderzijds niet de volledige stedelijke ruimte door achterstelling getroffen wordt. Uit vroeger onderzoek bleek immers reeds dat achterstelling (enerzijds) en rijkdom (anderzijds) zich sterk concentreren. Initieel beoogde de minister om de middelen voor stedelijk beleid in de meest achtergestelde buurten te spenderen. Daartoe gaf hij aan prof. CHRIS KESTELOOT (ISEG-KUL) de opdracht een *Atlas van Achtergestelde Buurten van Vlaanderen en Brussel* op te maken. Wat aan een zeer pragmatisch behoefte moest voldoen ('het afbaken van buurten die extra middelen zouden krijgen'), is uiteindelijk een schitterende bron van informatie over de ruimtelijke spreiding van armoede en rijkdom in Vlaanderen en Brussel geworden.

De Atlas is aangemaakt op basis van de kleinste ruimtelijke entiteiten waarvoor er gegevens beschikbaar zijn, nl. de statistische buurten. Op dit niveau beschikt men over de gegevens van de Volkstelling van 1991. De volkstelling biedt een honderdtal gegevens die bovendien onderling gecombineerd kunnen worden. Heel wat indicatoren kunnen worden uitgeschakeld omdat ze niet relevant zijn of omdat ze eigenlijk hetzelfde meten. Na uitvoerige analyse werden 23 indicatoren geselecteerd op basis waarvan de achterstelling (en de rijkdom) van de buurten kan worden gemeten. Van deze 23 indicatoren werden kaarten gemaakt. Ze vormen de kern van de atlas die door de Vlaamse gemeenschap werd uitgegeven. Elke kaart is voorzien van commentaar die de betekenis van de betrokken indicator belicht en de belangrijkste geografische structuren aanduidt. Het kaartbeeld wordt voorafgegaan door een situering van de statistische buurten en van de gebruikte gegevens. Ten slotte volgen drie syntheseskaarten die de achtergestelde buurten afbakenen en typeren.

De kaarten zijn in thematische groepen onderverdeeld en bij iedere groep hoort eveneens een tekst waarin de keuze van de indicatoren wordt verantwoord. In de atlas komen verbanden naar voor tussen de beschouwde indicatoren (bijvoorbeeld zijn de woningen gebouwd vóór 1945 en woningen zonder comfort grotendeels dezelfde), op sociaal-economisch vlak (het samenvallen van de concentratiezones van arbeiders met die van de jongeren die beroeps- of technisch onderwijs volgen) of op verbanden die door de werking van de arbeidsmarkt en van de woningmarkt worden gecreëerd (zoals het samenvallen van migrantenbuurten met lage inkomens). In de laatste twee gevallen gaat het dikwijls om

slechts gedeeltelijke overlappingsen (niet alle buurten waar jongeren vooral beroeps- en technisch onderwijs volgen zijn ook arbeidersbuurten; niet alle buurten met lage inkomens zijn migrantenbuurten), wat de complexiteit van de ruimtelijke concentratie van achterstelling en welstand weergeeft.

De vorige Vlaamse regering liet ten einde na te gaan wat de ruimtelijke spreiding van achterstelling is ook een oefening maken door haar administratie (zie: DE CONINCK & VANDENBERGHE, 1996). Ditmaal fungeerde de Vlaamse gemeenten als geografische eenheid en beperkte de analyse zich tot 10 indicatoren:

- het aantal vreemdelingen,
- het aantal inwoners dat recht heeft op een bestaansminimum,
- het kinderen tussen 0 en 19 jaar die bij een alleenstaande moeder wonen,
- het aantal weduwen, wezen, invaliden en gepensioneerden die minder inkomsten hebben dan het laagste werknemerspensioen,
- het aantal jongeren naar gemeente van herkomst, die via de Bijzondere Jeugdbijstand ambulante, semi-ambulante of residentiële zorg ontvangen,
- het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen die langer dan 1 jaar werkloos zijn,
- het aantal jonge uitkeringsgerechtigde werklozen,
- het aantal geboorten in kansarme gezinnen,
- het aantal woningen zonder comfort
- het aantal sociale huurappartementen.

Ook de berekening op basis van deze gegevens indiceren de ruimtelijke spreiding van armoede en welstand in Vlaanderen. Het zouden deze berekeningen zijn die finaal de selectie van steden en gemeenten die extra middelen uit het Sociaal Impulsfonds – het SIF – krijgen, determineert.

Wie overigens meer wil te weten komen over de achtergronden van de stedelijke problematiek en mogelijke uitwegen, kan terecht bij *In de ban van stad en wijk* (DE DECKER, e.a., 1996). Deze publicatie plaatst in een eerste deel het stedelijk verval en de stedelijke vernieuwing in een breder perspectief. O.a. CHRIS KESTELOOT heeft een helder overzicht van geografische, sociale en economische fenomenen die de huidige structuur van steden en wijken verklaren. Kesteloot heeft overigens ook inzicht in de verschillende strategieën van buurtontwikkeling die mogelijk zijn, tegelijk stellend dat de buurt noch de stad op zichzelf bekeken mogen worden. De oorzaken van heel wat problemen waarmee ze geconfronteerd worden liggen elders (zie ook KESTELOOT e.a., 1997). In het eerste deel zitten verder

nog teksten die de geschiedenis van de stadsvernieuwing en van het buurtopbouwwerk in Vlaanderen schetsen, en boeiende teksten over de stadsvernieuwing in Rotterdam en de Londense Docklands. Het tweede deel gaat in op enkele hefbomen van stedelijke vernieuwing (werk, bestuur, cultuur en bewonersparticipatie), terwijl in deel drie enkele praktijkvoorbeelden van wijkontwikkelingen tegen de lamp worden gehouden.

ONGELIJKHEID INZAKE WONEN

Etnische minderheden en wonen

Achterstelling, criminaliteit en etnische minderheden worden vaak – zij het grotendeels onterecht – in één adem genoemd. Uit diverse onderzoeken is inderdaad gebleken dat achterstand (incl. discriminatie) inzake onderwijs en tewerkstelling allochtonen treft. In het kader van een aantal specifieke doelgroepenonderzoeken (o.a. bejaarden en bewoners van campings; samengevat in DE DECKER, 1999), is eveneens nagegaan hoe de woonsituatie van etnische minderheden is geëvolueerd. Traditioneel wordt de woonsituatie van etnische minderheden benaderd vanuit de woningkenmerken, om achterstelling en discriminatie vast te stellen. Meer en meer is de aandacht zich recent gaan toespitsen op de wooncarrières en de evolutie van de woontoeestand. Deze verschuiving is ingegeven door de lange verblijfsduur van arbeidsmigranten in de West-Europese industriële streken en steden. Dit wordt eveneens gevoed door de opkomst van de tweede generatie op de woningmarkt en door de herstructureringen van de huisvestingssector, meestal als gevolg van de economische crisis en de afname van overheidstussenkomen (zie: PEETERS & DE DECKER, 1997).

Twee onderzoeken die peilen naar de evolutie van etnische minderheden zijn vermeldenswaard. Een eerste werd in opdracht van de Vlaamse minister van Cultuur, Vorming en Welzijn uitgevoerd door het Vlaams Overleg Bewoners Belangen (GOOSSENS & VANHOVE, 1997). Uitgangspunt van dit onderzoek is de vaststelling dat 'doorsnee'-vreemdelingen (migranten, maar ook steeds meer nieuwkomers en 'Mensen zonder Papieren') in vergelijking met 'doorsnee'-Belgen, op de huisvestingsmarkt nog steeds achtergesteld zijn. Niettegenstaande de principiële, wettelijke gelijkheid tussen Belgen en vreemdelingen inzake toegang tot de huisvestingsmarkt, premies en toelagen, wordt vastgesteld dat deze gelijkheid in de praktijk niet altijd geldt. Naast een theoretisch kader, bevat het onderzoek een praktijkstudie in Antwerpen.

Het tweede onderzoek, werd in opdracht van de Vlaamse minister van huisvesting, uitgevoerd door een team van de professoren KESTELOOT en MARTENS (KESTELOOT, e.a., 1998). In een eerste deel wordt op basis van de gegevens uit de laatste volkstelling een algemeen beeld geschetst van de woontoestand van Spanjaarden, Italianen, Turken en Marokkanen. Er wordt door de combinatie van verschillende variabelen een woningmarkttypologie opgebouwd. Met deze typologie worden de regionale verschillen tot op gemeentelijk niveau voor de vier nationaliteiten beschreven. In een tweede deel wordt, rekening houdend met deze geografie van de woontoestand van etnische minderheden, de toegang tot de sociale huursector, de particuliere huursector en de koopsector bekeken. Op basis van zeer verscheiden materiaal en enquêtes bij bevoorrechte getuigen en een honderdtal huishoudens wordt de huisvestingsdynamiek van verschillende etnische minderheden, in termen van overgang van de ene naar de andere sector en verbetering van hun woontoestand belicht. In een derde deel worden beleidsaanbevelingen per regio uitgewerkt.

De woningmarkt als verdelingsmechanisme

Daar in de genoemde studies de woningmarkt een centrale rol vervuld, is het nuttig om hier even stil te staan bij het sociaal ordenend vermogen van de woningmarkt. Wie een tocht kris-kras door een grote stad en haar ommeland maakt, zal vrij vlug merken dat de oude 19de-eeuwse buurten of de sociale hoogbouwwijken of de exclusieve woonparken door andere sociale categorieën mensen worden bewoond. Doorgaans wonen de hogere inkomensgroepen weg van de kernstad in de groene woonwijken errond. Etnische minderheden (Turken, Noord-Afrikanen, ...) wonen in een aantal oude centraal stedelijke buurten, waar ook de bejaarden die de welvaartstrein hebben gemist zijn achtergebleven. Recent is de ruimtelijke scheiding naar gezinstype trouwens verder uitgediept – met de autotchtone gezinnen met kinderen in de suburbane rand rond de stadskernen en alleenstaanden, één-oudergezinnen en samenwonende koppels in de centrumbuurten – en hebben hier en daar enkele stadsbuurten een opwaardering ondergaan. Doorheen de tijd zijn de op mekaar inwerkende maatschappelijke processen als een mozaïek van buurten en wijken in de stad van vandaag gesedimenteerd. Het resultaat van de historische ontwikkelingen is *grofweg* een ruimtelijk concentrisch patroon met centraal oude, kleinere woningen en meer perifeer de nieuwe grote eigendomswoningen. Het spreekt voor zich dat een

dergelijke structuur als sociaal verdelingsmechanisme functioneert, waardoor de meer gegoede bevolkingsgroepen naar buiten worden 'gedreven' terwijl de maatschappelijk achtergestelde groepen noodgedwongen 'binnen' moeten blijven. Een woningmarkt bestaat dus uit verschillende deelmarkten die min of meer ruimtelijk van elkaar gescheiden zijn: personen en gezinnen worden over de ruimte verspreid in functie van wat ze aan wonen kunnen spenderen. Het *inkomen* is dus een cruciale variabele, maar ook andere variabelen spelen mee. We gaan kort in op de fysieke component, het inkomen, de gezinsstructuur, de etniciteit, de rol van de overheid en de rol van het imago van steden en buurten.

De bakstenen

Essentieel voor het begrijpen van woonsegregatie en de concentratie van bijvoorbeeld achtergestelde bevolkingsgroepen is het sturend vermogen van de fysieke aspecten van de woningmarkt. Houden we deze fysieke component constant, dan kunnen gezinnen met kinderen én voldoende financiële middelen nauwelijks elders dan in suburbane gemeenten terecht. Het aanbod aan degelijke gezinwoningen in een aantrekkelijke omgeving is in het centrum van de steden immers uiterst beperkt en dus duur. Omgekeerd, alleenstaanden en andere kleine gezinnen – die stilaan de markt domineren – vinden hun gading in de stadscentra met een overaanbod aan kleinere woningen, appartementen, studio's en appartementen. Gezinnen en personen met lage inkomens kunnen ofwel terecht (in beperkte mate) in de sociale huurwoningen ofwel in de oude en goedkope voorraad. Daar de onderscheiden woningdeelmarkten zich ruimtelijk concentreren, gaan bijgevolg ook de gezinnen en personen met gelijkaardige sociale kenmerken zich in mekaars nabijheid vestigen.

Het inkomen

Een evidente factor in het ruimtelijke uitsortingsproces is de hoogte en de stabiliteit van het inkomen waarover gezinnen kunnen beschikken. De ruimtelijke sociale segregatie is immers overduidelijk ook een scheiding tussen inkomensgroepen, met de hogere inkomens dominant wonend in groene suburbane wijken of, in mindere mate, in enkele exclusieve stedelijke buurten en de lage inkomens in de oudere, kleine en weinig comfortabele woningen. Er kan vastgesteld worden dat vandaag vooral het *aantal* inkomens voor een breuk zorgt: gezinnen met twee inkomens kunnen zich nog steeds goed en

comfortabel in de betere milieus vestigen, terwijl ééninkomensgezinnen of gezinnen met onzekere inkomens naar de inferieure deelmarkten worden gedraaineerd.

De gezinsstructuur

In combinatie met de inkomenssituatie speelt de samenstelling van de huishoudens. In functie van de betrokkenheid van het gezin in het arbeidsproces, de aanwezigheid van één of meer volwassenen en de aanwezigheid van kinderen, kunnen gezinnen ten aanzien van de stedelijke ruimte gepositioneerd worden. *Eénduidig stedelijk* zijn omwille van hun activiteitenpatroon, hun bestedingsmogelijkheden en de ruimtelijke structuur van de woningmarkt alleenstaanden: zij komen dominant in de stedelijke kernen terecht. *Eénduidig suburbaan* zijn de traditionele gezinnen met kinderen en de nog werkende koppels waarvan de kinderen het huis uit zijn.

Ambivalentere posities tussen beide extremen worden ingenomen door de éénoudergezinnen en de dubbel verdienende koppels, met een globale onderlinge rangorde naar stedelijkheid die verloopt vanaf de werkende alleenstaande moeder via de dubbel verdienende koppels en gezinnen tot de bijstandsmoeders. In al deze gevallen conflicteert een instrumentele oriëntatie op de stad vanwege de baan van de moeder en/of een sociale oriëntatie als gevolg van het partnerloos zijn met de behoefte aan woonruimte en een suburbane omgeving voor de kinderen. De uiteindelijke voorkeur wordt bepaald door verwachtingen aangaande de toekomst. Voor de dubbel verdienende stellen telt het al dan niet koesteren van plannen tot gezinsvorming, voor beide dubbel verdienende typen de nog acceptabele mate van asymmetrie in de taakverdeling en voor bijstandsmoeders de visie op lotsverbetering. Hoe groter het belang van de beroepsmatige mogelijkheden van de vrouw, des te stedelijker het huishouden (in principe).

De etniciteit

Een laatste sociaal kenmerk betreft de afkomst, de etniciteit. Een combinatie van factoren heeft er toe geleid dat allochtonen geconcentreerd leven. In een eerste fase belet een combinatie van de terugkeergedachte en het sturen van geld naar het land van herkomst een oriëntatie op een betere huisvesting, waardoor ze terecht komen in de minst aantrekkelijke woningen in de minder aantrekkelijke wijken en buurten van de steden. Wanneer later de gezinnen zich herenigen en het toekomstperspectief wijzigt, verandert de oorzakelijkheid van de concentratie. Het inkomen

blijft laag waardoor ze aangewezen blijven op goedkopere woningen in dezelfde buurten. De kettingmigratie zorgt er bovendien voor dat nieuwkomers in dezelfde buurten terecht komen. Nog later en onder druk van discriminatie die ze op de woningmarkt ondervinden, gaan de migranten over tot de aankoop van hun slechte woning. Dit gebeurt in de buurt waar ze wonen.

De materiële woonomstandigheden mogen dan slecht zijn, het bij elkaar wonen heeft ook een aantal voordelen. Het bestaan, ontstaan en onderhouden van contacten, mogelijk gemaakt door de aanwezigheid van gelijkgezinden, kan worden gezien als een zeer belangrijk voordeel. Het maakt het leven in de eigen culturele omgeving gemakkelijker en biedt een verdedigend pantser tegen een vijandige samenleving.

De combinatie van deze factoren leidt ertoe dat de concentratie van etnische minderheden nog lijkt toe te nemen, enerzijds door inwijken en anderzijds door het verdwijnen van autochtonen. In de grote steden lijkt er zich dan ook een etnisering van bepaalde buurten voor te doen. Er wordt een ganse socio-economische en socio-culturele infrastructuur uitgebouwd, die dan weer nieuwelingen aantrekt, zo het bestaande proces versterkend.

Het beleid

In het proces van de ruimtelijke uitsortering van bevolkingsgroepen speelt ook de overheid met haar beleid een vooraanstaande rol. Tot 1995 heeft de Belgische noch Vlaamse overheid geen expliciet stedelijk vernieuwingsbeleid gevoerd. Integendeel, haar activiteiten werkten, ook al was dit vaak onbedoeld, de anti-stedelijkheid in de hand. Algemeen gesproken heeft de overheid een eerder passieve houding aangenomen en de maatschappelijke processen ruimtelijk hun gang laten gaan. Op vele ruimteclaims werd vrij instrumenteel gereageerd: bedrijven kregen bedrijventerreinen, projectontwikkelaars hun verkavelingen en de gezinnen hun alleenstaande nieuwbouwwoning. Als de gevolgen van het gebrekkig ruimtelijke beleid – waarvan de suburbanisatie en bijgevolg de ruimtelijke segregatie van bevolkingsgroepen componenten zijn – zichtbaar worden, wordt niet gepoogd om dit beleid om te buigen. Dit houdt in dat de overheid het ruimtelijk uitsortingsproces mee heeft ondersteund. Inzake *ruimtelijke ordening* voorzagen de plannen, die er overigens pas kwamen als de schade was aangericht, voldoende woonzones om breeduit te laten suburbaniseren.

Inzake *huisvesting* domineerde de ondersteuning van de bouw van nieuwe gezinswoningen, een activiteit die per definitie de suburbanisatie

en de sociaal-ruimtelijke uitsortering in de hand werkt. Een counterend woningvernieuwingsbeleid is nooit in voldoende mate van de grond gekomen, terwijl de geringe omvang van de sociale huursector heeft verhinderd dat de overheid via een toewijzingsbeleid enige greep zou krijgen op de sociale samenstelling van buurten. Door een geprivatiseerde en geïndividualiseerde benadering heeft de overheid haar feitelijke macht over de ruimtelijke ordening en samenstelling van woonbuurten afgegeven.

De mentale map

De stedelijke ontwikkeling, inclusief de ruimtelijke uiteenlegging van de verschillende bevolkingsgroepen, is ontstaan door het voortdurend dagdagelijks in elkaar haken van de verschillende hierboven beschreven factoren. Een laatste element – misschien stilaan wel het sluitstuk van het geheel – betreft het beeld, het imago dat gezinnen en personen van de stad en haar buurten hebben en hun eigen positionering daar tegenover. Dit beeld is vrij eenvoudig en opgebouwd op basis van stereotypen, die per definitie reducties van de realiteit zijn. Bij een woonplaatskeuze betekent dit dat, in functie van de mogelijkheden van het betrokken gezin, de vestiging in bepaalde buurten al dan niet in overweging wordt genomen.

In de regel leidt deze definitie van de situatie tot de conservatie of versterking van een bestaand residentieel patroon. Deze beelden en definities ontstaan via ervaring, of via socialisatie. Men leert de stedelijke opbouw thuis, via contacten en vroegere woonplaatsen, op school en jeugdbeweging en ook meer en meer via de media (krant, radio, televisie, film). De grote lijnen zijn vrij goed gekend en structureren de eigen keuzes. Daar buurten een grote stabiliteit kennen, komt er vanuit de werking van beelden en definities geen tegenbeweging op gang. Wat als goed woonmilieu gedefinieerd wordt, blijft dit doorgaans; wat als te mijden wordt beschouwd, wordt door gezinnen en personen met voldoende middelen gemedend. Te meer daar de gezinnen duidelijke functies aan de buurt toekennen. Een buurt betekent ook sociale status – ‘zeg me waar je woont en ik zeg wie je bent’. Een buurt moet, vooral in het geval van eigenaars, ook de gedane investering beschermen: elke mogelijke inbreuk, inclusief de inwijking van minder gegoeden door bijvoorbeeld een integrerend sociaal huisvestingsproject, is uit den boze en wordt tegengewerkt.

De algemene beeldvorming ten aanzien van de stad blijft, niettegenstaande een ontluikend stedelijk beleid en een bescheiden opwaardering

van bepaalde buurten, nog steeds sterk negatief. Mede door het ontstaan van wat de ‘ecologie van de angst’ kan worden genoemd, worden bestaande (oude) anti-stedelijke en dus segregatie ondersteunende definities momenteel versterkt. Deze beeldvorming ondersteunt vooral de suburbane woonlokatiekeuzes van tweeverdienende gezinnen, dus van die gezinnen die het financiële draagvlak van de centrale stad uitmaken. In dit discours staat langs de ene kant meer dan ooit de stad met zijn vervallen woningen, zijn vele verloederde en desolate omgevingen en zijn sociale problemen, armoede, criminaliteit en dus onveiligheid. En net als in vele landen was de druk op onze steden om meer aan veiligheid te doen blijkbaar buitengewoon groot. Bovendien moest de neerwaartse spiraal doorbroken worden: meer criminaliteit betekent immers grotere ontvolking, grotere speculatie, meer aantrek tot marginaliteit, meer criminaliteit etc. Tegenover dit negatief beeld staat de als ‘veilige haven’ gedefinieerde suburbane ruimte, waarmee een reeds diep gekoesterd beeld extra in de verf wordt gezet. Het gevolg is dat zeer velen een veilige, overzichtelijke, bewaakte en homogene buitenwijk met comfortabele huizen willen. Voor de kinderen, vanwege het comfort, omdat het zo handig is in verband met de auto, omdat je er geen rare typetjes tegenkomt.

De kloof, die wordt bezgeld met de tegenstelling tussen de homogene cultuur van de buitenwijken en de ‘gevaarzone’ van het aloude stadscentrum, neigt uit te lopen op een soort symbolische tweedeling van de sociaal-culturele werkelijkheid. Tegenover de veiligheid en homogeniteit van de privé-wereld in suburbia staat de absolute buitenwereld, het absolute andere; tegenover de cleane en gezuiverde wereld van het woonerf staat de ‘no-go-area’ of ‘zone of neglect’ – tegenover goed staat kwaad. Dit lijdt tot vermijdingsgedrag of distantiëring tussen de verschillende bevolkingsgroepen.

Migratiebekkens

Verschillende maatschappelijke ontwikkelingen, in casu het effect van een toegenomen welvaart op de betaalbaarheid van wonen en mobiliteit, waardoor een meerderheid van de bevolking zich een suburbane of rurale (nieuwbouw)woning kan veroorloven evenals de kosten van verplaatsingen van en naar werk en recreatie, heeft geleid tot een ruimtelijke schaalvergroting. Dit betekent dat de gezinnen steeds verder van de steden (als knooppunten van tewerkstelling) zijn gaan wonen. Het is, zoals aangetoond, bekend dat de verhuisbewegingen die daarmee gepaard gaan selectief van aard zijn. Of anders gesteld,

die huishoudens die de stad verlaten, zijn welstellender dan diegene die in de stad blijven of zich in de stad komen vestigen (DE DECKER e.a., 1995). Dit heeft als consequentie dat de steden in verhouding tot hun ommeland in relatieve termen steeds armer worden. Ten einde een meer exact beeld van deze verhuisbewegingen te krijgen heeft de Vlaamse regering twee onderzoeken uitgeschreven. Een eerste loopt momenteel en gaat na in welke mate huishoudens die een kansarme buurt verlaten opnieuw in een kansarme buurt terecht komen. Met andere woorden, dit onderzoek, dat wordt uitgevoerd door geografen van de VUB samen met de Studiegroep Mens en Ruimte, gaat na of het wonen in een kansarme buurt bijdraagt tot de sociale reproductie van kansarmoede. Een tweede onderzoek, dat aan de VUB loopt, heeft als opdracht om voor heel Vlaanderen en Brussel de selectiviteit van de verhuisbewegingen na te gaan. In een eerste tussentijds rapport zijn de migratiebeken afgebakend. Dit laat zien hoe ver de steden hun invloed laten gelden (WILLAERT, 1999).

Met betrekking tot deze schaalvergroting dient een nuancering te worden geplaatst. Het is zo dat huishoudens die de stad verlaten voor een suburbane of rurale vestiging in hoofdzaak tot de midden en hogere inkomenscategorieën behoren. Dit neemt niet weg dat (kans)arme gezinnen geen gelijkaardige bewegingen doen. Integendeel. De laatste paar jaar is herhaaldelijk vastgesteld dat ook armere huishoudens de stad verlaten om zich in een caravan of chalet op een verblijfsrecreatiepark te vestigen (zie naast een samenvatting van een omvattend onderzoeksrapport in DE DECKER, 1999, ook MEERT, 2000).

WONEN EN ONVEILIGHEID

Internationaal zijn de beschuldigingen t.a.v. grootschalige sociale huisvestingsprojecten als bronnen van onveiligheid en criminaliteit niet uit de lucht geweest de afgelopen 10 jaar (zie b.v. POWER, 1997), met als gevolg dat in heel veel landen modernistische sociale huisvestingsprojecten worden afgebroken of op de afbraaklijst staan (zie DE DECKER, 1998; 1999). Ook Vlaanderen is van dit discours niet gespeend gebleven. Het was een in de lift geplaatste camera in een Antwerps hoogbouwcomplex die de kat de bel aan bond. Dit zou, naast een aanhoudend debat over de voor- en nadelen van een menging van bevolkingscategorieën, finaal resulteren in twee documenten. Een eerste document, samengesteld door NOTREDAME & CLAES (1996), betrof het advies van de Commissie Sociale Veiligheid die destijds door de verantwoordelijke minister, N. DE BATSELIER, was opgesteld. Deze

commissie werd in juni 1995 geïnstalleerd om oplossingen aan te reiken voor diverse problemen van vandalisme, kleine criminaliteit en onveiligheidsgevoelens in de sociale huisvesting. Zij was samengesteld uit vertegenwoordigers van de lokale sociale huisvestingsmaatschappijen en de bewonersorganisaties, de Vlaamse administratie en de wetenschappelijke wereld. In haar advies pleit de commissie voor een oordeelkundige integratie van fysieke en sociale maatregelen: beperken van vervreemdende hoogbouw, aandacht voor de leefbaarheid van de hele omgeving en stimuleren tot een grotere betrokkenheid van de bewoners. Dit document zou finaal vertaald worden in wat minister LEO PEETERS de leefbaarheidscode zou noemen. Dit is het tweede document ter zake. Het is de bedoeling van de minister dat deze code een instrument wordt dat de sociale huisvestingsmaatschappijen en de lokale besturen hanteren om een kwaliteitsvolle huisvesting via een integrale aanpak te realiseren. Het is een samenbundeling van talloze aanbevelingen en suggesties die de leefbaarheid van woningprojecten ten goede zouden moeten komen (Afdeling Woonbeleid, 1998).

HET JAARBOEK ARMOEDE EN UITSLUITING

Hoewel een brede waaier aan publicaties relevant zijn voor deze rubriek, beperken we ons hier tot 'Jaarboeken Armoede en Sociale Uitsluiting', die nu reeds sinds 1991 jaarlijks onder de leiding van prof. JAN VRANKEN verschijnen. Op de achterkant van de eerste publicatie valt te lezen: *'Armoede en sociale uitsluiting staat de laatste jaren weer volop in de belangstelling. Met de crisis ontdekten men de nieuwe armen. Er waren de fondsen Lenssens en Van den Bossche, en vandaag is er het VFIK (Vlaams Fonds voor de Integratie van Kansarmen). Door de debatten over de integratie van migranten werd de aandacht voor de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting nog aangescherpt. Meer dan ooit is armoede een netwerk van achterstellingen: op de arbeidsmarkt, op het vlak van onderwijs, huisvesting, gezondheidszorg en rechtsbeoordeling, en op financieel vlak. Door al deze deelterreinen dreigt men het overzicht kwijt te raken. Daarom wordt in dit eerste Jaarboek een brede waaier aan gegevens uitgediept, jaarverslagen, wetenschappelijke studies en ministeriële fardes. Het is een poging om deze informatie samen te brengen en een werkbaar overzicht te geven van de ontwikkelingen en van het beleid'. In acht jaarboeken zijn intussen bijdragen geleverd tot een geordend debat over en een doelgericht be-*

leid tot bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. Telkens geeft men een actuele en commentarierende stand van zaken van armoedecijfers, beleidsmaatregelen, onderzoeksresultaten en maatschappelijk debat. Het wil daarmee een leidraad en werkinstrument zijn voor wie actief is op het terrein van armoedebestrijding. Tegelijk is een enorme databank met kwalitatieve en kwantitatieve gegevens uitgebouwd.

BRONNEN

AFDELING WOONBELEID, *De leefbaarheidscode voor de sociale huisvesting. Een handleiding bij de realisatie van leefbare woonprojecten*, Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Brussel, 1998.

DE CONINCK, M. & VANDENBERGHE, J., *Het sociaal impulsfonds: een instrument voor het stedelijk beleid*, Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Brussel, 1996.

DE DECKER, P., De woontorens worden gesloopt. Utopia is veroordeeld. Over kind en badwater in de sociale huisvesting. *Samenleving & Politiek*, 1998, jg 5, nr. 9, p. 32-44.

DE DECKER, P., 'Policing' zonder 'community'? *De orde van de dag*, 1998, aflevering 3, p. 13-24.

DE DECKER, P. (red.), *Wonen onderzocht 1995-1999*, Afdeling Woonbeleid, Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Brussel, 1999.

DE DECKER, P., HUBEAU, B. & NIEUWINCKEL, S. (red.), *In de ban van stad en wijk*, EPO, Berchem, 1996.

DE DECKER, P., TEERLINCK, P. & VANDENDRIESSCHE W., 'De stad in de problemen? Verhuispatronen in het Gentse', *Ruimtelijke Planning/Feiten, kritieken, perspectieven*, jg. 2, katern 4, Kluwer, Zaventem, 1994, p. 5-41.

GOOSSENS, L. & VANHOVE, A., *Migranten op de woningmarkt. Een verkennend onderzoek in twee Antwerpse woonwijken*, Vlaams Overleg

Bewonersbelangen/Steunpunt Wonen en Woonbeleid, Antwerpen, 1997.

KESTELOOT, C., e.a., *Atlas van achtergestelde buurten in Vlaanderen en Brussel*, Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Brussel, 1996.

KESTELOOT, C., e.a., *De geografische dimensie van de dualisering in de maatschappij*, Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden, Brussel, 1997.

KESTELOOT, C., e.a., *Woonsituatie van etnische minderheden in Vlaanderen. Onderzoeksresultaten*, Afdeling Woonbeleid, Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Brussel, 1997.

MEERT, H., 'Arcadië onderuit? Woonzones met recreatief karakter als outlet center voor de witte producten van de Vlaamse woningmarkt', *Ruimte & Planning*, 2000, jg. 20, nr. 1, p. 36-50.

NOTREDAME, L. & CLAES A., *Onveiligheid en onveiligheidsgevoelens in de sociale huisvesting*, Afdeling Woonbeleid, Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Brussel, 1996.

PEETERS, L., *Voor steden en mensen. Beleidsbrief 1995*, Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Brussel, 1995.

PEETERS, L. & DE DECKER, P., *Het woonbeleid in Vlaanderen op een tweesprong*, Berchem, EPO, 1997.

VRANKEN, J., e.a. *Armoede en uitsluiting. Jaarboek 1991*, Leuven, Acco.

WILLAERT, D., 'Stadsvlucht of verstedelijking? Een analyse van migratiebewegingen in België', *Planologisch Nieuws*, 1999, jg. 19, nr. 2, p. 109-126.

YOUNG, J., *The exclusive society*, London, Sage, 1999.

Pascal DE DECKER